

UDK 811.163.6'367.634(091)

Nina Ditmajer

ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede

nina.ditmajer@zrc-sazu.si

VEČFUNKCIJSKE VEZNIŠKE BESEDE *KI*, *KA* IN *DA* TER NJIHOVA SKLADENJSKOPOMENSKA VLOGA V VZHODNOŠTAJERSKI POKRAJINSKI RAZLIČICI SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA¹

Prispevek analizira skladenjskopomensko funkcijo vezniških besed *ki*, *ka* in *da*, ki so v vzhodnoštajerskem prostoru prve polovice 19. stoletja prepoznane kot večfunkcijske besede in razlikovalne glede na ostali slovenski jezikovni prostor. Za določitev nadnarečnosti oz. knjižnosti prepoznanih pomenskih funkcij in vezniških oblik je v prispevku podana diahrona analiza izbranih vzhodnoštajerskih besedil predvsem 18. stoletja, nato sledi pregled normative rabe vezniških oblik ter primerjava s prekmurskimi, kajkavskimi, osrednještajerskimi in kranjskimi pisci prve polovice 19. stoletja.

Ključne besede: funkcijska beseda, vezniška beseda, skladnja, vzhodnoštajerska pokrajinska različica slovenskega knjižnega jezika, zgodovina slovenskega jezika

The article analyzes the syntactic-semantic function of the connecting words *ki*, *ka*, and *da*, which in the first half of the 19th century in the East Styrian area are recognized as multifunctional words distinct from the rest of the Slovenian language area. In order to determine the supra-dialectal, literary character of the words' observable semantic functions and forms, a diachronic analysis of selected East Styrian texts is given, especially from the 18th century, followed by an overview of the normative use of connecting forms and a comparison with their use by Prekmurje, Kajkavian, Central Styrian, and Carniolan writers of the first half of the 19th century.

Keywords: function word, connective word, syntax, East Styrian version of the Slovene literary language, history of the Slovene language

1 Uvod

Funkcijske besede so besede brez leksikalnega pomena. Njihova značilnost je, da povezujejo dele besedila pomensko oz. strukturno, jim dodajajo različne pomenske odtente ali se pojavljajo kot soodnosnice. S skladenjskopomenskega vidika vključujejo veznike, členke, predloge, zaimke, tudi prislove in medmete (Agrež 2014: 34). Vezniki v povedi nastopajo kot pomensko-slovnični koordinatorji med dvema povedkoma ali pa so soodvisno povezani zlasti s povedkom v odvisnem stavku. Tako v priredju kot podredju je razmerje vsebin lahko odvisno od veznika, z zamenjavami teh pa lahko pri istih vsebinskih razmerjih izrazimo različno razumevanje teh razmerij (Žele 2016: 247, 249).

---

¹ Prispevek je nastal kot rezultat raziskave za doktorsko disertacijo *Sprejemanje vzhodnoštajerske knjižnojezikovne norme v rokopisnih pridigah Jožefa Muršca* pod mentorstvom Marka Jesenška.

V prispevku prikazujem vsebinska razmerja² med stavki v povedih, ki so jih vzhodnoštajerski pisci določali z uporabo vezniških besed, brez ozira na njihovo podredno in priredno medstavčno razmerje. V vzhodnoštajerski različici slovenskega knjižnega jezika³ izkazujejo vezniške besede *ino*, *ali*, *ki*, *da*, *kak*, *ka(j)*, *či*, *kda* in *naj* vsaj tri pomenske funkcije. Pri tem še posebej izstopata veznika *ki* in *da*, ki sta glede na ostali slovenski jezikovni prostor tudi najbolj pomensko razlikovalna (Ditmajer 2019). Tovrstna obravnava zloženih povedi prinaša boljši uvid v pomensko bogatost panonskih veznikov v primerjavi z osrednjeslovenskimi, pa tudi pokrajinsko razlikovalnost med posameznimi pisci znotraj iste narečne skupine, zato je primerna za obravnavo zgodovinskih besedil.

1.1 Dosedanje raziskave

Dosedanji raziskovalci so kot narečne ali nadnarečne prepoznavali tiste funkcijske besede, za katere so našli potrditve v knjižnih delih vzhodnoštajerskega duhovnika Petra Dajnka in današnjem slovenskogoriškem narečju.

Bernard Rajh je v doktorski disertaciji podal skladenjsko analizo Dajnkove zložene povedi, ki jo je obravnaval glede na razmerje med glavnim in odvisnim stavkom ter med dvema glavnima stavkoma, rezultate pa je primerjal s sodobno rabo v narečju. Tako je avtor v Dajnkovih besedilih kot narečne prepoznal tiste vezniške besede, ki so ohranjene v narečju: »Dajnko narečni podredni veznik *ka / ke* v prilastkovih odvisnikih ohranja ali nadomešča z *da*.« (Rajh 1998: 200)

Branislava Vičar (2005) se je lotila analize zložene povedi Antona Šerfa. V skladu s Toporišičevo slovnico je tvorbo povedi obravnavala glede na vsebinsko razmerje med stavki kot priredje, podredje in soredje. Večfunkcijsko rabo Šerfovih veznikov je še posebej predstavila v primerjalnem prikazu. Pri obravnavi posameznega podrednega razmerja je podala še glasoslovne različice izkazanih veznikov, rabo pa primerjala z Dajnkovimi besedili in njegovo slovnico, kar ji je služilo kot dokaz za narečnost *in/ali* knjižnost pomena določenega veznika. S tem je sledila misli Martine Orožen (2003: 422), ki je vsak odklon od Dajnkove slovnice razumela kot »nižjo jezikovno ubeseditvev«.

Maruška Agrež (2014) je narečnost in nadnarečnost funkcijskih besed *te* in *pa* določala glede na rabo v knjižnih delih Petra Dajnka in v sodobnem slovenskogoriškem narečju, podala je njuno etimološko razlago, skladenjsko-pomensko analizo in funkcijo. V doktorski disertaciji *Členki v slovenskem knjižnem jeziku od 17. do 19.*

² Pomene, ki jih posamezna vezniška beseda izkazuje v povedi, praviloma prevzemam iz *Slovarja slovenskega knjižnega jezika 2* (dalje SSKJ2).

³ V prispevku zagovarjam stališče (Orožen 1996; Jesenšek 2013; Jesenšek 2015; Rajh 1998), da so se v zgodovini slovenskega jezika v deželah Notranje Avstrije, ki so bile poseljene tudi s slovensko govorečim prebivalstvom (Štajerska, Kranjska, Koroška, Istra, Goriška), ter v delu Ogrske, poseljene s prekmurskimi Slovenci, oblikovale nadnarečne tvorbe, ki so presegle narečne potrebe in splošno sporazumevalno funkcijo jezika z ubeseditvijo različnih umetnostnih in neumetnostnih besedilnih tipov. Vzhodnoslovenski knjižni jezik izhaja iz panonske jezikovne tradicije. Na območju med Muro in Dravo je obstajala t. i. vzhodnoštajerska pokrajinska različica, desno od reke Mure in vse do današnje meje z Madžarsko pa prekmurski knjižni jezik.

stoletja (2016) je izraznim variantam členka sledila etimološka razlaga, zastopanost v slovenskih historičnih besedilih, sodobnem slovaropisju in sodobnih narečnih raziskavah ter skladenjsko-pomenska analiza. Pomeni, ki niso več prisotni v slovenskem knjižnem jeziku, so bili razumljeni kot časovno oz. narečno zaznamovani.

Raziskava, ki sem jo opravila za svojo doktorsko disertacijo, kaže na pomanjkljivost takšnih raziskav in potrebo po drugačnem pristopu k historičnim besedilom, kjer je za določitev nadnarečnosti določene jezikovne oblike potrebno upoštevati tudi preteklo in sočasno besedilno tradicijo v pokrajini in širše ter vse slovnične opise, medtem ko naj sodobne narečne raziskave in sodobni slovnični ter slovarski opisi služijo le kot dobrodošel pripomoček pri prepoznavanju tipičnih pokrajinskih oz. knjižnih značilnosti, ne pa kot določilo knjižnosti ali narečnosti v zgodovinskih besedilih. Za analizo so tokrat namenoma izbrana pretežno pridigarstva besedila, ki zaradi načina posredovanja izkazujejo pokrajinske značilnosti govorjenega jezika.

2 Analiza gradiva

2.1 Povedi z vezniško besedo *ki*

Etimologija

Izvor slovenskega zgodovinskega veznika in zaimka *ki* ni popolnoma pojasnjen. Iz srednjeveškega *Rateškega rokopisa* in protestantskih besedil 16. stoletja znani *kir* se je razvil iz praslovanskega **jb že* po splošni indoevropski tendenci **yo > *kʷo* ali direktno iz debla **yo* po rotacizmu *r < ž* (Sonnenhauser 2013). Drugi izvor se povezuje s praslovanskim **kʷjb (že)*, ki je v stari cerkveni slovanščini imel oblike *kyj*, *kaja*, *koje* (Snoj 2015). Gallis (1956: 45) je kajkavske vezniške besede *ki*, *ka* in *ko* prepoznal kot skrčene oblike prvotnih *koji*, *koja*, *koje*. Tretja razlaga se sklicuje na prislovno obliko *kʷde-že* in izhaja iz stališča, da imata *ki* in *kir* različen izvor. Miklošič (1876: 149) je *kir* izpeljal iz *kjer*, *kder*, medtem ko je obliko *ki* povezal s kajkavskimi vezniškimi besedami *ki*, *ka*, *ko*. Nekateri raziskovalci so poudarjali tudi nemški jezikovni vpliv, ki se kaže v narečni zamenjavi *der/die/das* in *welcher/welche/welches* z *wo* (Nuorluoto 2001: 42–43), kar se Barbari Sonnenhauser (2013: 157) glede na stoletni nemški jezikovni vpliv na slovenski jezik ni zdelo neupravičena domneva.

Ker se v slovenskih besedilih 18. in prve polovice 19. stoletja pojavljajo enakoizrazni vezniki *ki*, *kir* in *ker*, ki izpričujejo drug etimološki izvor (še posebej iz **kʷde že* in **je že*), take primere izločam iz obravnave.

Norma

V prvi vzhodnoštajerski slovnici Leopolda Šmigoca zasledimo Kopitarjevo misel, da se zaimek *ki* (ki naj bi ustrezal francoskemu *qui*) uporablja le v komunikaciji med preprostimi ljudmi, sicer se rabí *kateri* (tudi *kteri*, *ktiri*, *keri*): »*Auch hört man oft bey dem gemeinen Manne das ki.*« (Šmigoc 1812: 62) Zaimek *kir* naj bi z dodajanjem glasu *r* nastal iz krajše oblike *ki*. V poglavju o vprašalnih zaimkih zasledimo prostorski *kěj*,

ki ustreza nemškemu *wo*, njen oziralni par pa naj bi bil zaimek *kér* (63). Besedo *ker* je navajal tudi med vzročnimi vezniki (124), kar je verjetno prevzel iz kranjskih slovníc. V prvem primeru gre za izvor iz **k̄bde že*, v drugem pa za **je že*.

V Dajnkovi slovnici je *ki* prav tako obravnavan kot zaimek ob oziralnem *keri*, raba pa je praviloma omejena na nepoudarjene položaje: *Ti, ki xiviš, se veseli*. (Dajnko 1824a: 165) Povezal ga je celo z vezniško besedo *kak*: *Tistemi uloveki, kak nas kaj dobrega vyui, bodmo hvalni*. (Prav tam: 166) V slovnici ni podal normativnih pravil rabe oziralnih samostalniških zaimkov.

Tretji vzhodnoštajerski slovničar Anton Murko je v prvi izdaji svoje slovnice zaimek *ki* enačil z osrednjeslovensko obliko *kir* ter ga prav tako kot Šmigoc povezal z ljudsko rabo: »*Ki (auch kir) ist ein in gemeinen Leben sehr übliches, allgemeines beziehendes Fürwort, welches man durchgehendes unabänderlich gebraucht, und (mit Ausnahme der 1. Endung) das kürzere persönliche Fürwort zur Bezeichnung der Endungen hinzuseßt: dekla, ki je to pernesla, die Magd, welche dieß brachte.*« (Murko 1832a: 50, 51) V drugi izdaji slovnice je še dodatno poudaril, da se zaimek in veznik *ki* povezuje z nemškim *so*: *Mož, ki je per meni bil, der Mann der (so) bei mir war*. (Murko 1843: 67, 68) V isti skupini je navajal še zaimek *kteri* (*kateri, katiri, ker*). Besedo *kér* je tako kot Šmigoc povezal z vprašalnim *kde* 'kje' (*wo*) (1832a: 52), navedel ga je tudi v skupini vzročnih veznikov *ker, tjer (weil, denn)* (1832a: 119), kar je verjetno prevzel iz kranjskih slovníc. V prvem primeru gre za izvor iz **k̄bde že*, v drugem pa za **je že*. V drugi izdaji slovnice je navedel še pogovorne različice zaimka *kateri*: *kteri -a -o*, na Kranjskem se govori *tkiri -a -o*, na Štajerskem pa *keri -a -o* (1843: 64). V nasprotju s prvo izdajo pa je sedaj kot oziralni par vprašalnemu *kde, kje, kej* navedel *kjer* poleg *ker* (66). V svojem slovarju je Murko pri iztočnici *ki* navedel tri primere, od katerih prvi izraža stališče osebe, drugi pa natančneje določa osebo: *mati so rekli, ki so ga vidili (die Mutter sagte, daß sie ihn gesehen habe); mnogo njih je, ki tega ne vejo (es gibt viele, welche das nicht wissen); ki vrag (wer Teufel)* (1832b: 127).

Četrty vzhodnoštajerski slovničar Jožef Muršec je *ki* obravnaval kot vzročni veznik (poleg veznikov *ker* in *da*) (Muršec 1847: 61) in oziralni zaimek (Muršec 1847: 30).

Predhodna literarna tradicija

Ljutomerski župnik Andrej Raputh je v delnem prevodu Matejevega evangelija iz leta 1686 uporabil vezniško besedo *ker*, ki v kajkavskem prostoru izkazuje različici *koj/ki*,⁴ v osrednjeslovenskem pa *kateri/kir*:⁵ *Vi ste chuli, da je starim recheno: nebui, ker pa buje, je krivecz sodve*. (Slekovec 1896) Tudi tretja izdaja štajerskega Parhamerjevega katekizma iz 18. stoletja izkazuje vezniško besedo *ker*: *Ozha najh, ker fi vnebejlah* (Knishiza spitavanya 1777: 32), ki jo je uporabljal tudi najbolj znani vzhodnoštajerski

⁴ *Chulifzte, da je recheno fztarem: ne vumori. A koj pak vumori vreden bude fžuda*. (Krajačević 1778); *Kije opran, nemu potrebno nego da noge opere ar je vefz cfizt*. (Krajačević 1651: 49)

⁵ *VY ste flifhali, de je h'Starifhem rezhenu: Ti nemašh vbyati: Kateri pak vbye, ta je Sodbe dolshan* (Dalmatin 1584); *Sakaj on je vuzhil, kakor ta, kir oblašt ima, inu nikar kakor Piffarji*. (Dalmatin 1584)

pridigar in pesnik 18. stoletja Leopold Volkmer: *Mi tistga Jogra pojemo, ker nej Nedushnost sguba.* (Volkmer 1805) Vsi trije primeri pomensko opredeljujejo osebo. Štajerska ustreznica *ker* najverjetneje izhaja iz oblike *kateri*, vendar v tem primeru ni izpričane končnice *-i*, ki bi ta izvor še dodatno potrdila, zato moramo preveriti več različnih virov, ki se v tem prostoru pričnejo pojavljati šele v 18. stoletju.

V Foglarjevem rokopisu, vzhodnoštajerski baročni pesmarici iz sredine 18. stoletja, na katero sta vplivala tako kranjska literarna tradicija kot sočasni govornjeni jezik, je izpričana bolj raznolika pojavnost teh vezniških besed, poleg zgoraj omenjenih *kir* in *ker* je še posebej zanimiva *ki*. Primeri z vezniško besedo *kir* prav tako pomensko opredeljujejo osebo, nakazano v predhodnem stavku: *Koker Bog ozha kir je Nafs vse stvarau; JESVS je on klizhe Kir nafs vse svelizha.* Prisotna je tudi oblika *kiri*, kar pojasnjuje izvor besede iz zaimka *kateri* (> pslovan. *koṭèrʲjь, *koṭòrʲjь, *кѡтѣrьjь, *кѡтòrьjь): *Ó lubefen nu miloft Dobriga Boga Kiri sheli fvelizhat Zhloveka fvoyna.*

Vezniška beseda *ker* pri Foglarju prav tako opredeljuje osebo, nakazano v predhodnem stavku: *Od Boga ozheta jest le zhem Sazheti Ker je mirakelne dela na Tem fveiti; To Teilo Kero je sa nafhe greihe v Martro prišhlo.* Oblika *keri* pojasnjuje izvor zaimka iz *kateri*: *Keri le niei flushi Óna ga ne sapufi.*

Manj pogosta je vezniška beseda *ki*, ki pri Foglarju izkazuje pomen vzroka: *Per svetem kersti fi Ti nas resveita Ki fmo bli krivi erbaNega greiha; Prefrezhen ie ti kraj Kir ta zirgva stuy fsdai Ki telko taushent Ludii fdravie to sadobi.* Lahko tudi natančneje opredeljuje osebo ali predmet: *Ti fi fkrinʲa boshega mira Vrata ki nebo odpira;* ta pomen je razviden iz variantne pesmi iz druge izdaje Parhamerjevega katekizma (1764): *Jagne Bosjo, ki jemles Szvéta grehe.*

V prvi izdaji Parhamerja (1758) najdemo v štajersko-kajkavski molitvi Očenaš vezniški besedi *ker* in *ki*, ki natančneje določata osebo v predhodnem stavku: *Ocha nofs, ker fzi vnebefzeh // Otecz nafs, ki fzi na nebefzeh* (Ilešič 1906: 8). V tretji izdaji Parhamerja najdemo le še štajerski zaimek: *Verjem, ino poterdim tisto sveto vero, kero je Krishtush Jeshush vüzhio* (Knishiza spitavanya 1777).

V Volkmerjevih pridigah je izpričan še narečni zaimek *deri*, ki se v knjižnem jeziku ni nikoli uporabljal in izvira iz pslovan. *кѡтѣrьjь: *kak ta, deremu je povedano blo* (Volkmer). Spremembe tipa *kt* > *kd* so v slovanskih jezikih pogoste (npr. *kto* > *kdo*).

Literarna tradicija prve polovice 19. stoletja

Peter Dajnko je tudi v svojih literarnih besedilih ločeval med vezniškima besedama *ki* in *kateri*, ki dodatno opredeljujeta osebo ali predmet iz predhodnega stavka: *škoda za tryd ino skerb kvokle, ki je zobstoj tak marno legla.* (Dajnko 1824c: 54) Iz gradiva je razvidno, da so njegovi vzhodnoštajerski rojaki za upovedovanje tega pomena rabili različne oblike besede *kateri*, vezniška beseda *ki* pa je bila na tem mestu zelo redka, saj je v tem prostoru določala druge pomenske obsege: [O]*d laxi je ne*

daley vkanlivost, ker pa enkrat vkani, xe zaŕne ludi krasti (Muršec 1831: Nagovor na drugo nedelo po treh kralih); [B]oš ti pred tistimi, ker pri mizi sedijo, poučeneje imel (Šerf 1835: 234); *Bog tistim svojo milost da, kateri njega išejo* (Muršec 1831: Nagovor na II. nedelo v adventi); pri Kremplu najdemo samo eno pojavitev: *Zefar, ki ga je divji štvári naprej verzhti sapovedal, je njemu rekel k_šebi priti* (Krempl 1822).

Osrednjeslovenski pridigarji prve polovice 19. stoletja so bolj strogo ločevali obliki zaimkov *ki* in *k(a)teri*, s katerima so določali osebo ali stvar v predhodnem stavku: *In katoljšhka zerkev, ktera danef ŕvoje novo leto sazhne* (Švab 1835: 4); *Bratje! zhaf je, de od ŕpanja vŕstanemo, sato de bi ŕe vŕi, ki savoljo svelizhanja ŕvoje duše dremljejo in ŕpe, ŕ' tem možnim opominovanjem prebudili*. (Švab 1835: 4)

Prekmurski oziralni zaimek *ki* ima lahko podobno funkcijo kot vzhodnoštajerski *ker(i)* in določa zaimensko odnosnico za osebo, nakazano v predhodnem stavku, ali dodatno opredeljuje osebo v predhodnem stavku: [B]laženi, ki [kdor] na dobro obrne, nesrečen pa ki [kdor] na vöke na lagoje [slabo] (Valjavec 1877 [orig. 1827]: 129); *i groza obišla i' vse ki so ž njim bili, i gda bi ribe vö spraznili, vsa so ostavili ino so nasledüvali Kristuša*. (Valjavec 1877 [orig. 1827]: 127) Pojavita se še oziralni zaimek *šteri* 'kateri' (*kt-* > *št-*) in orodniška oblika vprašalnega zaimka *s kim*: *Eto nouč, vu šte-roj apostelje cejlov močjouv paščijouči niti edne ribe so nej vlovili, s kim bi svoj trüd obeselili*. (Valjavec 1877 [orig. 1827]: 127) Kajkavske slovnice prve polovice 19. stoletja navajajo orodniško obliko *z kem* praviloma pri sklanjatvenem vzorcu za vprašalni zaimek *gdo* (Đurkovečki 1826: 84; Kristijanović 1837: 58), lahko pa jo najdemo tudi v orodniški obliki pri oziralnem *koi* (Đurkovečki 1826: 84). Pavlova prekmurska slovnica (2013: 153) v orodniku vprašalnih zaimkov navaja oblike: *sz kem, kom* (sklanjatvene oblike zaimka *sto*) in obliki *sz csim, sz kem* (sklanjatvene oblike zaimka *kaj, ka*), oziralni *ki* pa ima v množini obliko *sz kemi*. Da prekmurska orodniška oblika *kim* izhaja iz vprašalnega zaimka *kaj*, je razvidno tudi iz hrvaškega sklanjatvenega vzorca vprašalnega *tko* (or. *kim, kime*). Oblika se je verjetno analogno začela uporabljati še za oblike iz vprašalnega *kaj*.

Kajkavski pridigar in slovníčar Kristijanović je v tem času uporabljal obliko *koj* za opredeljevanje predmeta ali osebe iz predhodnega stavka: *Vszaki gréh, koisze zvun Czirkve chini, je kastige y odurjávanya vréden* (Kristijanović 1830: 16, 17); *Ona je ono vekivechno goztchèneye izebzanéh Boga, zvun kojegasze nikaj nenahádyá, kak zdvojèneye y nevölyá*. (Kristijanović 1830: 19) V svoji slovnici je navajal le sklanjatev oziralnega zaimka *koj* (*-ega -emu -ega -em -em*), ki mu je v imenovalniku navedel še kratko obliko *ki* (Kristijanović 1837: 57). V pridigah teh oblik (poleg *ki* še *ka* in *ke*) nisem zasledila.

Posebnost vzhodnoštajerskih pridigarjev so številne pomenske funkcije, ki jih izražajo z vezniško besedo *ki* in so jih verjetno prevzeli iz govora. Primere sem našla le pri Dajniku in Muršču, veznika pa niso izkazovale pridige Šerfa in Krempla.

Z veznikom sta oba pisca izražala svoje oz. stališče avtoritete do vsebine ali osebe: *Ne – znam/vem jas, ki [da] bog zna svoje milosti izdeliti, kda ino komi oqe* (Muršec 1831: Nagovor na prvo nedelo v adventi); *Bog stori, ki [da] xivis*. (Dajnko 1824b: 41)

Z vezniško besedo *ki* izražata posledico: *Čast s. Ivana xe je po celi dexeli tak rasglasena, ki [da] xe ga je tuda ludi za obečanega zvelijara derxala* (Muršec 1831: Nagovor na II. nedelo v adventi); *Tydi ga vi ne morete ze vsimi vasimi močami za-derxati, ki [da] ne bi pihal*. (Dajnko 1824c: 84)

Pomen namere nastopa v kombinaciji s prislovom *na to* 'zato': *Razvun tega so mogli od vsega, kaj je zraslo, ali se zleglo, vsako prvo Bogi offrati, na to ki bi [zato da bi] svojo podloxenost, qast ino hvalo za telko dobrot zkazali* (Muršec 1831: Na den s. treh kralov); *Eni ga hočejo ravno proti poldnevi namerjenega imeti, ki bi [da bi] se tjele po totemi naučini suntne toplote naj veq vxivati znale*. (Dajnko 1831: 51)

Izraža tudi način: *[T]oto si znamo zasvojiti brezi tega, ki bi nje poklali*. (Dajnko 1831: 181)

Tabela 1: Prikaz rabe vezniške besede *ki*.

	Dajnko	Muršec	Prekm.	Kranj.
stališče	x	x		
način	x			
posledica	x	x		
namen	x	x		
vzrok		x		
Pomensko opredeljevanje	x		x	x

2.2 Povedi z vezniško besedo *ka*

Etimologija

Praslovanski **ká* 'kam, kje' se je prek absolutnega oziralnega zaimka in veznika, ohranjenega v narečni in pogovorni slovenščini: *ka, kə* 'ki, kateri, ko, kamor, da itd.', razvil v današnjo vprašalnico *kaj*, ki vsebuje še členico ali oziralni zaimek **jb, *je* (Snoj 2015). Prleški *ke* se je glede na pomensko rabo razvil iz veznika (*a*)*ko* (primeri asimilacije v prleškem narečju: *teliko, keliko*), zato ga ne vključujem v obravnavo.

Norma

Zanimivo, da je Šmigoc v slovnici ločeval med vprašalnimi in oziralnimi zaimki, saj to ni bilo značilno za vzhodnoštajerske pisce (*kdor koli, kaj koli, kar koli*). Besedo *kaj (was)* je navajal med vprašalnimi zaimki (63). Veznika *ka* ni navajal.

Dajmko je besedo *kaj* navajal v skupini vprašalnih zaimkov: *kdo/kaj, koga/čega, komi/čemi, koga/kaj, komi/čemi, kom/čim* (1824a: 166). Veznika *ka* ni navajal.

Murko je že v prvi izdaji slovnice opozarjal na napačno vzhodnoštajersko rabo vprašalnih zaimkov *kdo* in *kaj* v oziralni funkciji (1832a: 51). Veznika *ka* ni navajal.

Tudi Muršec je oziralne zaimke ločil od vprašalnih in tako se je ta značilnost osrednjeslovenskih piscev tistega časa dokončno uveljavila tudi v vzhodnoštajerskem prostoru. K vprašalnim *gde, kje, kej* je navedel oziralne pare *kjer, gder* in *kej* (29). Veznika *ka* ni navajal.

Pretekla literarna tradicija

Leopold Volkmer je v drugi polovici 18. stoletja z vezniško besedo *kaj* izražal tri pomene: v oziralnem pomenu 'kar' je z njo uvajal stavek, ki določa zaimensko odnosnico srednjega spola: *Pri taki edini befedi se more vse nakloniti, kaj [kar] je v-nebi*. (Volkmer 1778) V drugem primeru je izražal vprašanje po neznani stvari, pojavu: *[P]a merkvite, kaj jas nym zdaj povedati zhem*. (1778) Tretji primer izraža izhodiščno mejo v preteklosti: *[K]aj [odkar] fvet ftoji, je ne blo na njem lepshe, no veseleishe prikase*. (1778)

Vezniška beseda *ka* se v vzhodnoštajerski knjižni tradiciji pojavi v drugi izdaji Parhamerjevega katekizma (1763), z redkimi primeri pa je zastopana tretja izdaja: *Gda ftarhi, ino shkolkniki, ali drugi naprei postavkni, vidio, ka deza fazhnejo sposnati, kai je greh; tak morajo dezo podvuzhiti k-fpovedi*. (Knishiza spitavanya 1777: 68)

Literarna tradicija prve polovice 19. stoletja

Iz gradiva je očitno, da panonski pisci niso pomensko ločevali med vprašalnimi in oziralnimi zaimki, kot je to že bilo uveljavljeno v osrednjeslovenskem prostoru, npr. *Zhlovok vef zhaf fvojiga shivljenja po tem hrepeni, kar mora sapuftiti*. (Švab 1835: 10) Vezniška beseda *ka* se je v vzhodnoštajerskem prostoru prve polovice 19. stoletja uporabljala tako v obliki *ka* kot tedaj že splošno rabljeni z dodano členico *-j*: *kaj*: *[O]n ve, kaj [da] je Bog pravičen sodnik*. (Šerf 1835: 160) Sicer pa so jo v tej obliki praviloma uporabljali za uvajanje vprašanja, kot je to razvidno že pri osrednjeslovenskih in kajkavskih pridigarjih. Kristijanović je z vezniško besedo *kaj* uvajal zgolj vprašanje po neznanem: *[Y] iztinzko zvédyamo, kaj chiniti moremo*. (Kristijanović 1830: 47)

Pripadniki slovenskogoriškega narečja vezniško besedo *ka* rabijo za vzročno pojasnjevanje: [M]ene *shalofitjo vfi moji grehi is zelega ferza, ka [ker] fem tebe [...] rasshalil.* (Dajenko 1816: 13)

Z njo izražajo svoje oz. stališče avtoritete do vsebine, kar je tudi značilnost prekmurskih pridigarjev: *Tak tüdi vi, gda vidite to fe goditi, sposnajte, ka [da] blisi je kraljestvo boshjo.* (Dajenko 1817: 7); *To poterdijo vrazhitel/ke knige (bukve), ka [da] vnogi ludje [...] savolo nevoščljivosti ino zmemerov mladi vmerjejo.* (Kremppl 1822); *[O]n ve, kaj [da] je Bog pravičen sodnik* (Šerf 1835: 160); *Morete znati, ka [da] pri bougi dugi žitek kak eden den.* (Valjavec 1877 [orig. 1827]: 129)

Uvajajo stavek, ki vrednoti resničnost ali izraža predpostavko, za katero govorec meni, da je znana naslovniku: *[S]lisi se posebno, da se proti taki dryxini naprejpostavljeni dobri no pravični skaxyjejo, nepa ka bi [da bi] samo le terjali.* (Šerf 1835: 216)

Vezniška beseda uvaja posledico dejanja, stanja v prvem stavku: *[K]eri fo fvojo proti ti lubi materi nepokornost ino sovrashnost tak dalezh gnali, ka [da] fo veliko ino veliko Pravovernih od nje prozh odvernili.* (Kremppl 1834)

Razviden je tudi pomen namere, ki ga izpričujejo tudi prekmurske pridige: *[M]ore [...] nega ponoxno za odpysenje ze vsim zavypaņom prositi no za pomoy, kaj de [da bo] lahko premagal skysavca kak sveti Pavel* (Šerf 1835: 140); *Eto gnes pred vas dam, samo tak poslušajte, ka vu ono pogibelnost ne pridete.* (Valjavec 1874 [orig. 1805]: 113)

Tabela 2: Prikaz rabe vezniške besede *ka(j)*.

	Dajenko	Muršec	Šerf	Kremppl	Prekm.	Kajk.
Uvajanje vprašanja	x (kaj)	x (kaj)	x (kaj)	x (kaj)		x (kaj)
Določanje zaimenske odnosnice	x (kaj)	x (kaj)	x (kaj)	x (kaj)	x (ka)	
Vzrok	x					
Stališče	x		x	x	x	
Vrednotenje			x			
Posledica				x		
Namen			x		x	

2.3 Povedi z vezniško besedo *da*

Etimologija

Da se v slovanskih jezikih pojavlja kot veznik in soglašalni členek. Pslovan. *da je v prevojnem razmerju z *do, ki sta se razvila iz različnih sklonskih oblik ide. zaimenske osnove **de-*, **do-* 'ta' (Snoj 2005). Pri nekaterih vsebinskih razmerjih je v analiziranih besedilih razvidna raba izrazno enakih veznikov, ki imajo drug etimološki izvor (npr. *kda* > *da*), zato teh ne vključujem v raziskavo.

Norma

Šmigoc je veznik *de* navedel v skupini vzročnih veznikov, prav tako ga je vezal s pomožnikom *bi* (1812: 124). Iz primerov rabe je razviden pomen namere: *jas fi konje kúpim, de bi mi hafnili* (1812: 173).

Dajnko v nasprotju s Šmigocem in Murkom ta veznik zapisuje zgolj v vzhodnoslovenski glasoslovni različici *da*. Prav tako ga uvrsti v skupino vzročnih veznikov (poleg *zakaj da* in *zato da*), veznik s pomožnim glagolom *bi* uvrsti v skupino pogojnih veznikov, veznik s soodnosnicama *tak* in *zato* pa v skupino dopustnostnih veznikov (1824a: 263–64).

Murko veznik *de* (za katerega navaja, da se na Štajerskem in v okolici Kranjske v celoti govori glasoslovna različica *da*), prav tako uvrsti med vzročne veznike (*Causales*) in navaja redke primere, iz katerih je razvidno izražanje stališča: *sim mu rekel, de me naj pozhaka*. V isti skupini najdemo veznik s pomožnikom *bi* (*deb'*, *debi*) s pomenom pogoja: *de bi le prišel*. V nasprotju z Dajnkom je navajal še osrednjeslovenski veznik *ker* (pred njim že Šmigoc) ki ga vzhodnoštajerski pisci niso uporabljali (1832a: 119).

Muršec (1847: 61) je veznik *da/de* prav tako uvrstil med vzročne, kjer najdemo še *dabi/deb'*.

Pretekla literarna tradicija

Z veznikom *da* je prleški pridigar Leopold Volkmer izražal svoje oz. stališče avtoritete do vsebine: [D]opustemi, da jas gnes mojo shtimo te-zhesti vseh kristianskih zirkvah vsdignem (Volkmer 1778). Izpričana sta tudi pomena namere, in sicer v kombinaciji z morfemom *bi*: *Bog je nye posebno isvolio, dabi ga tam molili* (1778); in posledice: [P]otem fe je ta greh po vsem fveiti kak eno morie vun raslio, da je ta duh boshij ne mogo vezh med ludmi prebivati. (1778)

Tretja izdaja Parhamerjevega katekizma z rabo vezniške besede *da* v povedi izkazuje namero: *Miloft tvojo profimo te Gospod vlei v-pamet nasho, da kerifmo fkos angelsko ofnanyenye Kristujha Sina tvojeja zhlovezhjo postajenye sposnali* (Knishiza

spitavanya 1777: 167–68); drugi primer prinaša pomena pogoja in izražanja stališča: *ino dabi se prigodilo, da bi vkakšhi greh padnoli, morajo pres odnašhanya svojo duŕho ŕkos edno pravo Pokoro ozhifiti* (161).

Literarna tradicija prve polovice 19. stoletja

Pri vzhodnoštajerskih piscih ima veznik *da* vsaj osem pomenskih funkcij.⁶ Z njim pogosto vzročno pojasnjujejo predhodno informacijo: [D]a pa [ker] dneva nase smer-ti ne znamo, kaiti mi znamo vsako vuro vmreti, te bi moglo ino tudi more to za nas naj-moŕnesi zrok biti (Muršec 1831: Nagovor na prvo nedelo v adventi); *Bodte sveti, da [ker] sem jaz tudi sveti* (Dajnko 1826a: 24); [K]er je prekoreden v_jeŕtvini ino pitvini, je she sato proti Bogi nesahvalen, da [ker] dar boshji tak po nevrednem k_ŕebi vseme, ino drugizh je nesahvalen proti Bogi, da [ker] ŕvojo od njega sadobleno sdravje tak vnemar pokvari ino ŕi shivljenje prikrati. (Krempel 1822)

Z njim so izražali svoje oz. stališče avtoritete do vsebine: *Zatega volo vujpa tudi nam s. Remus zvedoŕiti, da iz stotin jezer ludi [...] venda kumaj eden odvezan ino veŕno sreŕen grata, da namreŕ tisti [...] je ne vreden nebiene milosti nebiene mi-lostivnosti* (Muršec 1831: Nagovor na prvo nedelo v adventi); *Se je resen xalostno, da se hlapec more roke znebiti.* (Dajnko 1824c: 59)

Tretji pomen izraža namero, tudi v kombinaciji s prislovom *zato* in morfemom *bi*: *Da to vaso naj velkso veselje ino sreŕo za celo xivljenje dojde, mislim, ki bote paslivi* (Muršec 1831: Nagovor na drugo nedelo po treh kralih); *Mi molimo, da Boga naj viŕezega Gospoda duxno naj ŕqastimo.* (Dajnko 1826a: 62)

V kombinaciji z morfemom *bi* ali členkom *pa* so pisci izražali pogoj: [D]a bi [če bi] se mi veŕkrat v' nasem xivlenji pitali: *kdo si ti? bi se mi venda tudi mnoge ukan-livosti oslobodili. Da bi ŕlovek v mnogaterih priloxnostih svojega xivljenja premislil: kdo si ti* (Muršec 1831: Nagovor na III. nedelo v adventi); *Da [če] bi vi na spanskemi ino Laskemi bili, bi znali viditi, keliko takega drevja tam rase* (Dajnko 1824c); [T]i drugi devet je namer ne smiflijo, ka [da] ŕvojo ozhifchenje famo Jesuŕhi majo sahval-ti, ki morbiti nigdar nebi bili osdravili, da [če] njih Jesuŕh nebi bil ozhiftil. (Krempel 1822)

Z njim so pisci izražali posledico: *Bojim se, da ves trepeŕem* (Dajnko 1824a: 308); *[K]eri fo na zhafe v' takŕhjih mnoshinah sem priŕhli, da je viŕhe 20 Meŕhnikov imelo sadoŕti ŕpovedavati, ino eden ŕploh sadoŕti famo obrejuvati.* (Krempel 1834)

Z vezniško besedo so dodatno pojasnjevali: *Hlapec [...] je imel nesreŕo, da si je v' padneŕji svoje roke strasno pokvaril.* (Dajnko 1824c: 58)

Izražali so način poteka dejanja: [S]veti *Dyh nas blagoslavla, da nas na svetem kersti no v' sveti pokori no v' vsakem ovem Sakramenti posveti* (Šerf 1835: 35); *Bog*

⁶ Več o tipologiji vsebinskih da-odvisnikov v: Uhlík, ŕele 2018.

bode od tebe razhun vsel, pital bode tebe, kam fi tvoje dni spravil, da fi ne safe [...] dobro fkerbel? (Krempl 1822)

Zadnji primer izkazuje dejstvo, kljub kateremu se nakazano dejanje uresniči: *[Z]akaj miramo mi dyhovne smerti, da tak kres moqno vrastvo proti njoj mamo.* (Šerf 1835: 80)

Kajkavci in Prekmurci so z veznikom *da* prav tako kot vzhodnoštajerski pisci izražali pogoj: *[Y] ova szromaska ztvorjènya, bi bila na veke neszrèchna, dabi [če bi] neg' jedno jedino preklinyanye naj menshu moch imelo* (Kristijanović 1830: 56); *da bi njega spoznalize zveličitela, ne bi boug na njih poslo one strašne kaštige.* (Valjavec 1874 [orig. 1805]: 114)

Druga skupna značilnost je izražanje svojega oz. stališča avtoritete do vsebine ali osebe: *Znanomi je, da je takaj chizto zvanaredno zvànye, dasze nahàdyaju ztanovite zvanaredne Düşhe, koje Bog na naj visheshe ztvàri je pozval.* (Kristijanović 1830: 48)

Izražali pa so tudi, da dejanje poteka drugače, kot je običajno: *[R]edko prejde den, da nebi na lastovita vùha, ò salozt! chuti mòrali.* (Kristijanović 1830: 52)

V prekmurskih pridigah je z enakopisnico *da* praviloma izražen časovni pomen, zato sklepam o njegovem etimološkem izvoru iz časovnega prislova *gda*. Pomeni, ki jih izpričujejo druga prekmurska besedila 18. in 19. stoletja, bi lahko bili prevzeti iz kajkavskih ali kranjskih knjižnih besedil.⁷

Osrednjeslovenski pisci so z veznikom *de*, ki je glasoslovna različica veznika *da*, izražali predvsem naslednje pomenske funkcije:

Najprej omenjam posledico: *[P]a vender le tako perjenja, de jim f' fvojim ufmiljenjem nizh manj ali she vezh, pomaga k' svelizhanju* (Traven 1828: 8); *[K]er nastopke in vefelje pregrešniga shivlenja hvaliti flišhimo, se ga fzhafama tako slo pervadimo, de ga tudi mi ljubimo.* (Švab 1835: 7)

V zvezi z *naj* so izražali željo ali zahtevo: *Sato tudi f. Ozhe papesh shele in perporozhajo v' fvojim pifanji do vsih katol'fhkih fhkofov, de naj fe prizhijozhe leto [...] posebno govori od odpustikov.* (Traven 1828: 8)

Z njim so dopolnjevali informacijo: *[R]avno tako je ni rezhi tako dobre, svelizhanjke in fvete, de bi je grehnik ne mogel v' fhkodo fvoje dušhe, v' fvoje pogubljenje oberniti.* (Traven 1828: 7)

Izražali so svoje oz. stališče avtoritete do vsebine: *[K]ader je rekel nje poglavarem [...] de bo tudi v' nebeh fih savesano, kar bo na semlji savesala* (Traven 1828: 8); *Ali veliko bolj ne veste, de naf she fam Bog opominja sa svelizhanje f' straham in trepetam fkerbeti?* (Švab 1835: 4)

⁷ Več o tem v: Greenberg 2011.

Najdemo tudi pomen namere: [K]er ga je *sdal fatanu v' pogubljenje mefa, de bi bila dujha svelizhana na dan jesufa kristufa* (Traven 1828: 9); *Tudi na fvojo vero v' Jesufa Kristufa [...] se prevezh ne sanafhajmo, de bi savoljo tih rezhi fvoje spreobernenje zlo na sadnjo uro odlafhali.* (Švab 1835: 13)

Nekatere pomenske funkcije, izražene pri Vzhodnoštajercih, predvsem vzrok in način, je mogoče odkriti v pridigah, ki jih je uredil osrednještajerski pisec Anton Martin Slomšek, ki je z veznikom *de* izražal svoje oz. stališče avtoritete do vsebine ali osebe: *Bog nozhe grešnika vezhne fmerti, ampak on vsmilen Ozhe sheli, de bi se spreobernal ino vezhno shivel* (Slomšek 1835: 4); [T]aka je *bila o zhafu Lota v' Sodomi ino Gomori, de je grešno ludftvo presheftvalo, dokler se ni gorezh shvepel fpod neba zhres nje raslil.* (Slomšek 1835: 5)

Izražali so namen: [D]ala je *edinorojeniga Sina v' terpljenje ino fmert, de bi zhloveshtvo od pogubljenja odrefhil, njemu shivljenje saflushil ino nebefhke vrate odperl.* (Slomšek 1835: 3)

Tudi način poteka ali uresničevanja dejanja: *S' tem se morjo pravi kristjani v' pravi veri ino v' shivim saupanji poterditi, ker bodo tak nevarni tifti dnevi, de bi tudi pravizhni odpadli, ako bi bilo mogozhe.* (Slomšek 1835: 5)

Razviden je pomen vzroka: *Vje pofvetne rezhi bodo toshile grešnika, ki je straft delal is njih; toshili kristjane neverniki, de fo tak lepo priloshnost imeli, pa dobriga tudi v' pravi veri nifo storili.* (Slomšek 1835: 7)

Z veznikom *samo de* pa so izražali, poudarjali predpogoj za (hitro) uresničitev dejanja, stanja: [T]udi *pravizhni fo morli s' krivizhnimi veliko terpeti, famo de se je pravizhnim terpljenje v' isvelizhanje, krivizhnim pa v' pogubljenje spreobernalo.* (Slomšek 1835: 6)

V primerjavi s panonskimi pisci v kranjski deželi tako niso izražali pomenskih razmerij pogoja, vzroka, načina, tudi niso izražali dejstva in pojasnjevali. Pomen pogoja so namreč osrednjeslovenski pisci striktno izražali z veznikoma (*a*)*ko* in *če*, medtem ko so pri Vzhodnoštajercih to vlogo opravljali vezniki *da*, *či*, *ako* in prleški *ke*, osrednjeslovenskega *ko* pa niso nikoli rabili. Na podlagi celotne analize lahko zaključim, da je veznik *da* v pomenu pogoja vendarle rabljen v širšem panonskem prostoru in je bil kot tak knjižen.

Tabela 3: Prikaz rabe veznika *da*.

	Vzhšt.	Prekm.	Kajk.	Kranj.	Osršt.
Vzrok	x				x
Stališče	x		x	x	x
Namen	x			x	x
Pogoj	x	x	x		
Posledica	x			x	
Pojasnjevanje	x			x	
Način	x				x
Dejstvo, kljub kateremu se dejanje uresniči	x				

3 Današnja knjižna in narečna raba vezniških besed *ki*, *ka* in *da*

Za dodatno osvetlitev navedimo še pomenske funkcije, ki so zabeležene v *eSSKJ* in kažejo sodobno rabo veznika *da* v slovenskem knjižnem in pogovornem jeziku: dopolnjevanje informacije, izražanje namere, vzroka, načina, posledice (*tako da*), izvzemanje (*samo da*), nasprotje (*namesto da*). Tako lahko ugotovimo, da se panonski pomen pogoja in dopustnosti v današnji knjižni rabi ni ohranil.

Veznik *da* v slovenskogoriškem narečju izpričuje naslednje funkcije (po Koletnik 2001: 219–28):⁸ (1) stališče, (2) način; (3) vzrok; (4) namen; (5) pogoj. Knjižna besedila prve polovice 19. stoletja na vzhodnoštajerskem območju izkazujejo vse pomene (1), (2), (3), (4), (5), pa tudi posledico, dodatno pojasnjujejo in izkazujejo dejstvo, kljub kateremu se nakazano dejanje uresničilo.

Vezniška beseda *ki* je v današnjem knjižnem in pogovornem jeziku glede na SSKJ2 ohranila naslednje funkcije: (1) uvajanje stavka, ki prilastkovno določa osebo ali stvar v nadrednem stavku; (2) dopolnjevanje, opredeljevanje vsebine nadrednega stavka; (3) arhaični pomen ima izražanje dejstva, da je vsebina odvisnega stavka vzrok dogajanja v nadrednem. Tako lahko ugotovimo, da se v današnji knjižno-pogovorni rabi niso ohranili panonski pomeni za izražanje stališča, posledice, namere in načina.

Najnovejše raziskave slovenskogoriškega narečja so pokazale, da ima vezniška beseda *ki* v povedi naslednje narečne funkcije (po Koletnik 2001: 220–28): (1) stališče, (2) čas, (3) način, (4) vzrok, (5) namen, (6) dodatno pojasnjevanje. Iz primerjave

⁸ Zaradi prostorske omejitve v tem poglavju zgledov ne navajam.

z vzhodnoštajerskimi pridigarškimi besedili prve polovice 19. stoletja je razvidno ujemanje funkcij (1), (3), (5), (6), v narečju pa ni prisotno izražanje posledice.

SSKJ2 vsebuje tudi iztočnico *ka*, ki jo razlaga kot zastareli veznik, znan v pripovednih in vzročnih odvisnih stavkih, kjer je kot sopomenka naveden današnji knjižni veznik *da*. Ugotovimo lahko, da se v sodobni knjižno-pogovorni rabi niso ohranili panonski pomeni izražanja namere in posledice.

Veznik *ka* ima v današnjem slovenskogoriškem narečju naslednje pomenske funkcije (po Koletnik 2001: 219–28): (1) stališče, (2) čas, (3) način, (4) vzrok, (5) namen, (6) dodatno pojasnjevanje. Iz primerjave z vzhodnoštajerskimi pridigarškimi besedili prve polovice 19. stoletja je razvidno ujemanje pri pomenih: (1), (4) in (5), v narečju pa ni izkazano izražanje posledice.

4 Zaključek

Za vzhodnoštajerski jezikovni prostor prve polovice 19. stoletja je značilna širša funkcijska raba nekaterih vezniških besed, ki na območju osredneslovenskega prostora ni bila znana. Na ta način si lahko razložimo težavnost prevzemanja kranjskih veznikov, kot sta vzročni *ker* in pogojni *ko* (*bi*), saj je funkcijo pogoja v vzhodnoštajerskem in širšem panonskem območju prevzemal večfunkcijski veznik *da*, funkcijo vzroka pa so v vzhodnoštajerskem prostoru v povedi upovedovali večfunkcijski vezniki *ki*, *ka* in *da*. Slovenskogoriški pisci so pomene pogoja, namere in vzroka izražali z veznikom *da*, vzrok in stališče pa z vezniško besedo *ka*, ki je prleški pisci niso uporabljali, vendar je prepoznana njena širša pokrajinska raba v tradiciji 18. in 19. stoletja kljub nezastopanosti v slovnica. Vezniška beseda *ki* je izražala stališče, način, posledico in namero ter izkazuje širšo pokrajinsko rabo in zastopanost v slovnica.

VIRI IN LITERATURA

- Univerzitetna knjižnica Maribor (UKM):
 Ms 43/1, Leopold Volkmer: Pridige.
 Ms 82, Anton Kreml: Predge sa Slovenze na vfe nedele ino fvetke zelega leta.
 Zgodovinski arhiv na Ptuj:
 SI_ZAP/0070_00098, Jožef Muršec: Pridige II.
 Maruška AGREŽ, 2014: Te pa po štajersko – besedi pa in te v delih Petra Dajnka in v slovenskogoriškem narečju. *Philoslovenica*. 33–43.
 Maruška AGREŽ, 2016: *Členki v slovenskem knjižnem jeziku od 17. do 19. stoletja*. Doktorska disertacija.
 Peter DAIJKO, 1816: *Sazhetek vūzhenja šlavenškega po nedelah*. V' Radgoni: v' knigišhi Alois Waizinger'ovemi.
 Peter DAIJKO, 1817: *Evangelioni na vse nedele ino svetke skos leto*. V' Radgoni: v'knigišhi Alois Waizinger'ovemi.

- Peter DAJNKO, 1824a: *Lehrbuch der Windischen Sprache: ein Versuch zur gründlichen Erlernung derselben für Deutsche, zur vollkommeneren Kenntniss für Slowenen*. Grätz: gedruckt und verlegt bey Johann Andreas Kienreich.
- Peter DAJNKO, 1824b: *Abecedna knjižica na hitro ino lehkó podvüčenje Slovenskega branja*. V' Radgoni: pri Alojzji Wajcingeri, knjigari.
- Peter DAJNKO, 1824c: *Kmet Izidor s' svojimi otroki ino lydmi*. V' Radgoni: v' Alojz Wajcinger'ovemi knjigisi.
- Peter DAJNKO, 1826a: *Veliki katehizem, to je, kniga keršanjško-katoliškega navyka vu pitanjah ino odgovorih*. V' Radgoni: v' Alojz Wajcinger'ovemi knjiški.
- Peter DAJNKO, 1826b: *Svetega pisma zgodbe iz starega ino novega zakona*. V' Radgoni: v' Alojz Wajcinger'ovemi knjiški.
- Peter DAJNKO, 1831: *Čelarstvo, ali celó novi, kratki, popun navuk čelne reje*. Vu Gradci: vu založbi knižne predaje pri Damian'i ino Sorge'i.
- Jurij DALMATIN, 1584: *Jurij, Biblia, tu ie, vse Svetu pismu, Stariga inu Noviga testamenta*. Biblija.net. Na spletu.
- Nina DITMAJER, 2015: Retorične in jezikovne značilnosti rokopisnih pridig Leopolda Volkmerja. *Leopold Volkmer: prvi posvetni pesnik na slovenskem Štajerskem*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru (Zora, 106). 169–94.
- Nina DITMAJER, 2019: *Sprejemanje vzhodnoštajerske knjižnojezikovne norme v rokopisnih pridigah Jožefa Muršca*. Doktorska disertacija. *eSSKJ: Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Fran.si.
- Foglarjeva pesmarica*: elektronska znanstvenokritična izdaja. Ur. Nina Ditmajer. Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU.
- Arne GALLIS, 1956: *The syntax of relative clauses in Serbo-Croatian. Viewed on a historical basis*. Oslo: I Kommissjon Hos H. Aschehoug.
- Josip ĐURKOVEČKI, 1826: *Jezichnica horvatzko - slavinzka*. Pritizkano vu Peshti: Z Slovih Plemenitoga Mathie Trattnera od Petroze.
- Marc L. GREENBERG, 2011: Balkanizem v srednji Evropi? Realni in nerealni naklon v odvisnikih v prekmurščini. *Az igaz tanár üzenete: Sporočilo iskrenega učitelja / Pável Ágoston születésének 125. évfordulója tiszteletére: s spoštovanjem ob 125. obletnici rojstva Avgusta Pavla*. Ur. Karel Gadányi, Marko Jesenšek. Szombathely: Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Szláv Filológiai Intézete (Bibliotheca Slavica Savariensis, Tomus XII). 47–56.
- Fran ILEŠIČ, 1906: Početki štajersko-slovenske književnosti v 18. stoletju. *Časopis za zgodovino in narodopisje*. 1–32.
- Marko JESENŠEK, 2013: *Poglavja iz zgodovine prekmurskega knjižnega jezika*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru (Zora, 90).
- Marko JESENŠEK, 2015: *Poglavja iz zgodovine vzhodnoštajerskega jezika*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru (Zora, 110).
- Knishiza spitavanya téh pet glavih shtükov kershanskoga navüka*. Pritiskana v' Gratz: pri Widmanstätterskih Erbih, 1777.
- Nikola KRAJAČEVIĆ, 1651: *Szveti evangeliomi, koteremi řzveta Czirkva zagrebecska szlovenzka, okolu godifcsa, po nedelye te szvetke řive z-iednem kratkem Catechifmusem, za*

- nevmetelne lyudi hafznovitem*. Vu Nemskom Gradcze: pri Ferencze Widmanstadiuse stampare.
- Nikola KRAJAČEVIĆ, 1778: *Szveti Evangeliumi: na vsze nedelye y szvetke czeloga leta*.
- Anton KREML, 1839: *Kratke predge na vse nedele ino svetke zelega leta*. [V' Gradzi]: saloshil Franz Ferstl.
- Ignac KRISTIJANOVIĆ, 1830: *Blagorechja za vsze czeloga leta nedelye*. Vu Zagrebu: Pritizkana z-szlovami Ferencza Suppan.
- Ignac KRISTIJANOVIĆ, 1837: *Gramatika horvatskoga narječja*. Zagreb: Tiskano kod Franje Župana, c[esarški] k[raljevski] priv. Tiskar.
- Anton MURKO, 1832a: *Theoretisch-praktische Slowenische Sprachlehre für Deutsche, nach den Volkssprecharten der Slowenen in Steiermark, Kärnten, Krain und Ungarns westlichen Distrikten*. Gradec: Franz Ferstl'schen Buchhandlung.
- Anton MURKO, 1832b: *Slovénsko-némshki in némshko-šlovénski rózhni besédnik*. V' Grádzi: v' salógi in na prodaj per Fr. Ferstli: Janes Lavre Greiner.
- Jožef MURŠEC, 1847: *Kratka slovenska slovnica za pervence*. Gradec: Lajkamoni nasledniki.
- Juhani NUORLUOTO, 2001: Central Slovak and Kajkavian structural convergences: a tentative survey. *Slovo* 50. 37–45
- Martina OROŽEN, 1996: *Oblikovanje enotnega slovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju*. Ljubljana: ZIFF.
- Martina OROŽEN, 2003: *Razvoj slovenske jezikoslovne misli*. Maribor: Slavistično društvo Maribor (Zora, 26).
- Martina OROŽEN, 2010: *Kulturološki pogled na razvoj slovenskega knjižnega jezika: od sistema k besedilu*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru (Zora, 74).
- Fran MIKLOŠIČ, 1876: *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*. Dritter Band: Wortbildungslehre. Wien.
- Avzug PAVEL, 2013: *Prekmurska slovenska slovnica*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru (Zora, 100).
- Bernard RAJH, 1984: Severovzhodna Slovenija pri oblikovanju slovenskega knjižnega jezika. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 20/1. 38–49.
- Bernard RAJH, 1998: *Knjižnojezikovno delo Petra Dajnka kot poskus standardizacije vzhodnoslovenskega narečja*. Doktorsko delo. Ljubljana: [B. Rajh].
- Bernard RAJH, 2002: *Od narečja do vzhodnoštajerskega knjižnega jezika*. Maribor: Slavistično društvo Maribor.
- Jakob RIGLER, 1968: Jezikovnokulturna orientacija Štajercev v starejših obdobjih. *Svet med Muro in Dravo*. Maribor: Obzorja.
- Matej SLEKOVEC, 1896: Dva stara rokopisa. *Dom in svet* 9/19.
- Anton Martin SLOMŠEK, 1835: *Hrana evangeljskih naukov, bogoljubnim dusham dana na vse nedélje ino sapovédane prásnike v' léti*. [V' Gradzi]: saloshil Franz Ferstl v' Gradzi.
- Marko SNOJ, 2015: *Slovenski etimološki slovar*³. Na spletu.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja*. Na spletu.

- Barbara SONNENHAUSER, 2013: Relative clauses in Slovene: diachronic puzzles, synchronic patterns. *Vienna Slavic Yearbook*. Ur. Stefan Michael Newerkla & Fedor B. Poljakov. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. 150–87.
- Anton ŠERF, 1832: *Pad no zdig človeka, ali zagrešenje no odgrešenje človečjega naroda, v' sedmih postnih predgah k' obydenji grešnika na pokoro*. V' Radgoni: v' Alojz Wajcinger'ovem knjižiši.
- Anton ŠERF, 1835: *Predge na vse Nedele no Svetke celega keršanjško-katoliškega cirkvenega leta, kak tydi za vse farne cirkvene varihe Sekovske škofije po slovenskem kraji no neke priložnosti*. V' Gradci: natisnjene no založene pri J. A. Kienreihi.
- Janez Leopold ŠMIGOC, 1812: *Theoretisch-praktische Windische Sprachlehre: durch viele Uebungsstücke zum Uebersetzen erläutert, mit einer auserlesenen Sammlung von Gesprächen, und einem Radical-Wörterbuche versehen*. Grätz: bey Aloys Tusch.
- Gašper ŠVAB, 1835: *Pridige sa vse nedelje in prasnike zéliga léta*. V Ljubljani: natisnil Joshef Blasnik.
- Jože TOPORIŠIČ, 2004⁴: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Janez Adam TRAVEN, 1828: *Opominjevanje k' pokori v' svetim letu 1826, to je: Pridige od odpustikov, od pokore in nekterih drugih resniz, ktere greshnika k' pravi pokori budé*. [V Ljubljani]: natisnil Joshef Blasnik.
- Matija VALJAVEC, 1874, 1877: *Izgleidi slovenskega jezika na Ogrskem, predge z letnicami 1802–1830. Letopis Matice slovenske*.
- Branislava VIČAR, 2005: *Izrazne skladenjske zgradbe v delih Antona Šerfa*. Maribor: Slavistično društvo Maribor.
- Andreja ŽELE, 2016: Veznik: poskus opredelitve njihove vloge v slovenskih zloženih povedih. *Filološke pripombe* 2016/1. 246–58.
- Mladen UHLIK, Andreja ŽELE, 2018: Predmetni da-odvisniki v slovensko-ruski sopostavitvi. *Slavistična revija* 66/2. 213–33.

SUMMARY

Connectors can act as semantic-grammatical coordinators in a sentence or between two sentences, or they may be correlated in particular in a sentence with a dependent clause. The article presents the substantive relationships between clauses in sentences, which the East Styrian writers defined in their works using different conjunctions, regardless of their subordinating and coordinating interlinear relationship. In the East Styrian language, the connecting words *ino*, *ali*, *ki*, *da*, *kak*, *kaj*, *či*, *kda*, and *naj* have at least three semantic functions. Particularly prominent are the connecting words *ki*, *ka*, and *da*, which are the most meaningful in terms of the rest of the Slovenian language area at that time. The texts of the East Styrian writers Leopold Volkmer, Jožef Muršec, Peter Dajnko, Anton Šerf, and Anton Krempel are selected for analysis, and they are compared with comparable texts by the Kajkavian writer Ignac Kristijanović, anonymous Prekmurje sermons, the central Styrian writer Slomšek, and the Carniolan writers Traven and Švab. It has been found that the connective word *ki* in the language of East Styrian writers expresses an authorial or authoritative position with regards to content or a person (1), consequence (2), intention (3), cause (4), and mode (5). Central Slavic writers expressed all these meanings with other connecting words. The connecting word *da* is also multifunctional in the East Styrian region, since, in contrast to the central Slovenian region, it expresses condition and cause.